

Opbrengsten Landelijk Monitor VVE 2009, *vroegschoolse educatie*

Inleiding

Veel basisscholen hebben in het voorjaar van 2009 medewerking verleend aan de Landelijke Monitor Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE). Sardes voert deze monitor jaarlijks uit in opdracht van het ministerie van OCW. Dit jaar zijn voor het eerst de basisscholen rechtstreeks gevraagd naar de stand van zaken. Het rapport van de Landelijke Monitor Voor- en Vroegschoolse Educatie 2009 is te downloaden op www.sardes.nl.

In deze bijdrage bieden we informatie over (1) *het aanbod*, (2) *het bereik*, (3) *de kwaliteit* en (4) *de opbrengsten* van vroegschoolse educatie zoals dat vorm en inhoud wordt gegeven in de groepen 1 en 2 van het basisonderwijs. De informatie wordt voor drie verschillende categorieën basisscholen gepresenteerd:

- a. scholen met < 25% 4- en 5-jarige gewichtenleerlingen,
- b. scholen tussen 25-50% 4-en 5-jarige gewichtenleerlingen en
- c. scholen met > 50% 4-en 5-jarige gewichtenleerlingen.

Het gaat in deze bijdrage nadrukkelijk om informatie van basisscholen die extra financiële middelen krijgen uit het onderwijsachterstandenbeleid (OAB). Deze middelen krijgen basisscholen uitgekeerd via de lumpsum. De omvang van het budget is gebaseerd op de omvang van de groep leerlingen met een 'gewicht' op basis van de landelijke gewichtenregeling.

Kort samengevat komen de resultaten er op neer dat de VVE op de basisscholen met de hoogste percentages vroegschoolse doelgroepleerlingen beter is geregeld.

1. Aanbod

Werken met een VVE-programma

De kern van VVE is het aanbieden van een speciaal programma voor het systematisch bestrijden van onderwijsachterstanden bij (doelgroep)kleuters. De onderstaande tabel laat zien welk deel van de basisscholen met extra financiële middelen voor het bestrijden van onderwijsachterstanden met een VVE-programma werkt.

Tabel 1. Werkt uw school met een VVE-programma, zoals Piramide, Kaleidoscoop of Ik ben Bas/Doe meer met Bas, om de ontwikkeling van jonge kinderen te stimuleren/achterstanden te bestrijden?¹

	< 25% (n = 360)	25 – 50% (n = 167)	> 50% (n = 70)	Totaal (n = 599)
Ja	45%	72%	84%	57%
Nee, maar in het verleden wel	4%	1%	0%	3%
Nee, maar wel van plan	9%	6%	3%	7%
Nee, nog nooit gedaan	32%	16%	4%	24%
Nee, wel een programma, maar geen VVE-programma*	11%	5%	9%	9%

* Er zijn scholen die aangeven dat ze met een VVE-programma werken, maar bij navraag blijkt dat het om een programma te gaan dat niet als zodanig te boek staat. Denk aan Schatkist en Leessleutel. Hiervoor is een aparte categorie ('nee, wel een programma, maar geen VVE-programma') gemaakt. Scholen die naast een VVE-programma met een dergelijk ander programma werken, vallen natuurlijk buiten deze categorie.

Meer dan de helft van de basisscholen die financiële middelen krijgen voor het bestrijden van onderwijsachterstanden werkt met een VVE-programma. Vooral basisscholen met relatief veel vroegschoolse doelgroeperlingen bieden een VVE-programma aan in de onderbouwgroepen 1 en 2. Een klein deel van de basisscholen zegt dit van plan te zijn.

VVE-programma's

VVE betekent in de praktijk van een basisschool dat er met een speciaal programma wordt gewerkt waarmee de taal- en/of onderwijsachterstanden van jonge kinderen van 4 en 5 jaar wordt bestreden. Er zijn in Nederland een zevental VVE-programma's die de brede ontwikkeling van kinderen stimuleren. Dit zijn zogeheten 'integrale instellinggerichte programma's'. Het betreft:

- (1) Piramide;
- (2) Kaleidoscoop;
- (3) Startblokken/Basisontwikkeling;
- (4) Ko-totaal (Ik & Ko);
- (5) Doe meer met Bas;
- (5) Sporen en
- (6) Speelplezier.

Verder zijn er programma's voor de taalontwikkeling. Boekenpret en De Taallijn zijn twee bekende programma's van dit type. De Taallijn is niet zozeer een VVE-programma, maar een programma om in bestaande VVE-programma's de taalcomponent te versterken.

¹ Voor het onderscheiden van VVE-programma's van andere programma's is vooral teruggegrepen op Meij, H., Mutsaerts, K. en Pennings, T. (2009). *Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland*. Utrecht: NJi. Zowel reeds geregistreerde als aangemelde VVE-programma's zijn meegenomen. Het onderscheid is van belang voor het beschrijven van de bevindingen. Alleen de gegevens van de scholen die met een programma werken dat bekend staat als VVE-programma, zijn genomen in de analyses. Zie ook: www.jeugdinterventies.nl.

Tabel 2. Met welke VVE-programma(s) werkt uw school (meerdere antwoorden mogelijk)

	< 25% (n = 163)	25 – 50% (n = 120)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 342)
Piramide	31%	43%	61%	40%
Ko Totaal (Ik & Ko)	25%	23%	25%	24%
Doe meer met Bas	22%	13%	3%	16%
Startblokken/Basisontwikkeling/Basisgoed	18%	10%	5%	13%
Kaleidoscoop	5%	8%	9%	6%
Boekenpret	8%	3%	0%	5%
Speelplezier	2%	2%	0%	2%
Taallijn VVE	3%	0%	2%	2%

Piramide is verreweg het meest populaire VVE-programma. Dit wordt vooral ingezet op basisscholen met een betrekkelijk hoog percentage vroegschoolse doelgroeperlingen.

Intensiteit VVE-aanbod

Doorgaans geldt: hoe meer dagdelen per week doelgroeperlingen deelnemen aan VVE, des te kleiner de kans op taal- en/of onderwijsachterstanden bij het begin van het schoolse leren in groep 3.²

Doelgroeperlingen zullen deze kabinetsperiode ten minste drie dagdelen per week moeten deelnemen aan een VVE-programma. Dit is vastgelegd in de AMvB Onderwijsachterstandenbeleid 2006.³ Recentelijk is in de *Agenda "Focus op vroegschoolse educatie"*⁴ bepaald dat het VVE-aanbod in 2011 dient te bestaan uit vier dagdelen per week.

Tabel 3. Hoe intensief werkt uw school met VVE?

	< 25% (n = 163)	25 – 50% (n = 120)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 342)
Gehele week	73%	78%	90%	77%
Beperkt aantal dagdelen per week, <i>alle</i> kinderen	16%	15%	5%	14%
Beperkt aantal dagdelen per week, enkel <i>doelgroep</i>	11%	7%	5%	9%

Meestal wordt op de basisscholen gedurende de gehele week VVE aangeboden. VVE is op deze scholen integraal onderdeel van het onderwijsaanbod. Dit geldt met name voor de basisscholen met een relatief hoog percentage vroegschoolse doelgroeperlingen. Ongeveer een kwart van de basisscholen biedt een beperkt aantal dagdelen per week VVE aan.

² Vegt, A.L. van der, Rutten, S. en Schonewille (2007). *Vier dagdelen VVE: kosten, organisatorische gevolgen en te verwachten effecten*. Utrecht: Sardes.

³ Ministerie van OCW (2006), Besluit doelstelling en bekostiging onderwijsachterstandenbeleid 2006-2010.

⁴ Ministerie van OCW, PO-Raad, Onderwijsvakorganisaties, VNG en besturenorganisaties, *Agenda "Focus op vroegschoolse educatie"*, 24 september 2008.

Tabel 4. Indien een beperkt aantal, hoeveel dagdelen per week?

	< 25% (n = 41)	25 – 50% (n = 26)	> 50% (n = 6)	Totaal (n = 73)
1 dagdeel	9%	3%	3%	6%
2 dagdelen per week	5%	3%	0%	3%
3 dagdelen per week	4%	7%	0%	4%
4 dagdelen per week	5%	4%	5%	6%
5 dagdelen per week	5%	5%	2%	4%
Totaal	27%	22%	10%	23%

De scholen die nu minder dan 3 dagdelen per week VVE aanbieden zullen hun aanbod nog moeten uitbreiden om deze tegemoet te komen aan de landelijke afspraken.

2. Bereik

Vroegschoolse doelgroepbereik

Aan het einde van 2009 zal 70 procent van de vroegschoolse doelgroep⁵ bereikt moeten zijn met VVE. In 2011 wordt aangestuurd op een doelgroepbereik van 100 procent. Hieronder presenteren we *ongecorrigeerde* bereikcijfers. Dit betekent dat we geen kwaliteitseisen stellen aan de uitvoering van VVE.

Tabel 5. Bereik vroegschoolse doelgroepkinderen met VVE

	Omvang vroegschoolse doelgroep*	Schatting % vroegschoolse doelgroep bereikt	Schatting aantal vroegschoolse leerlingen bereikt
< 25%	23.036	29%	6.650
25 - 50%	13.396	77%	10.350
> 50%	11.315	84%	9.498
Totaal	47.388	57%	26.801

* Berekend op basis van aantal gewichtenleerlingen basisonderwijs 2008/2009 (bron: CFI, ministerie van OCW).

** Voor het berekenen van het bereik is alleen uitgegaan van de (integrale) instellingsgerichte vve-programma's. Scholen die bijv. met Schatkist werken, bereiken op deze manier geen doelgroepkinderen.

Op de scholen met de hoogste percentages vroegschoolse doelgroepkinderen is het bereikpercentage het hoogst.

Het opvoeren van kwaliteitseisen bij VVE (1. het werken met een effectief bewezen integraal instellinggericht VVE-programma, 2. het aanbieden van minimaal drie dagdelen per week, 3. de inzet van dubbele bezetting op de groep en 4. het realiseren van een doorgaande lijn tussen voor- en vroegschoolse educatie) heeft consequenties voor het vroegschoolse doelgroepbereik, vooral voor de

⁵ Dit is het aantal 4- en 5-jarige kinderen met een gewicht (0,3 of 1,2) in 2008/2009.

OAB-scholen in kleinere gemeenten. Hoe strenger de kwaliteitseisen bij VVE, des te kleiner het bereikpercentage.

3. Kwaliteit

Wil vroegschoolse educatie effecten kunnen sorteren bij jonge kinderen, dan is het belangrijk dat de kwaliteit op orde is. Hieronder wordt aandacht besteed aan (a) de overdracht tussen voorschoolse instellingen en basisscholen, (b) de doorgaande lijn tussen voorschoolse instellingen en basisscholen, (c) de scholing van leerkrachten, (d) de inzet van extra personeel en (e) de ouderbetrokkenheid.

Overdracht

Een goede overdracht van informatie over jonge kinderen helpt basisscholen om kinderen met (dreigende) onderwijsachterstanden vroegtijdig en adequaat aan te pakken.

Tabel 6. Is er sprake van overdracht van informatie over kinderen tussen uw school en een of meerdere kinderdagverblijven en/of peuterspeelzalen?

	< 25% (n = 163)	25 – 50% (n = 120)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 342)
Ja, tussen school, psz en kdv	36%	32%	24%	33%
Ja, enkel tussen school en psz	58%	63%	76%	62%
Ja, enkel tussen school en kdv	1%	1%	0%	1%
Nee	4%	4%	0%	4%

Vooral de overdracht van informatie vanuit de peuterspeelzalen is geregeld. Minder vaak geregeld is de overdracht van informatie vanuit de kinderdagverblijven. Opvallend is op de scholen met de hoogste percentages vroegschoolse doelgroepleerlingen minder vaak sprake is van overdracht vanuit kinderdagverblijven. Waarschijnlijk heeft dat te maken met het feit dat op deze scholen de leerlingen vooral vanuit de peuterspeelzalen binnenstromen.

Bij de overdracht van informatie over jonge kinderen kan er onderscheid worden gemaakt in ‘warme’ en ‘koude’ overdracht. In het eerste geval is er sprake van gesprekken tussen pedagogisch medewerkers/leidsters van kinderdagverblijven/peuterspeelzalen en leerkrachten van de basisschool. In het tweede geval is er sprake van enkel schriftelijk overdrachtsformulieren tussen kinderdagverblijven/peuterspeelzalen en de basisschool.

Tabel 7. Hoe ziet deze overdracht van informatie er uit?

	< 25% (n = 156)	25 – 50% (n = 115)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 330)
Warm	16%	13%	27%	17%
Koud	25%	17%	3%	19%
Warm én koud	59%	70%	70%	64%

Meestal is er sprake van een ‘warme’ vorm van overdracht. Vooral op de basisscholen met hogere percentages vroegschoolse doelgroepleerlingen is dit het geval. Enkel ‘koude’ overdracht zien we vaker op basisscholen met de laagste percentages vroegschoolse doelgroepleerlingen.

Doorgaande lijn

Gemeenten en schoolbesturen zijn samen verantwoordelijk voor het aanbrengen van een doorgaande lijn in VVE tussen voor- en vroegschoolse instellingen.

Tabel 8. Vormt uw basisschool met een of meerdere kinderdagverblijven en/of peuterspeelzalen een 'koppel' waardoor de kinderen een doorgaande lijn in het VVE-programma kunnen volgen?

	< 25% (n = 163)	25 – 50% (n = 119)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 341)
Ja, zowel met psz als kdv	11%	17%	10%	13%
Ja, enkel met psz	52%	64%	71%	59%
Ja, enkel met kdv	1%	0%	2%	1%
Nee	36%	19%	17%	27%

Er zijn vooral 'VVE-koppels' tussen basisscholen en peuterspeelzalen. Basisscholen met de hoogste percentages vroegschoolse doelgroepleerlingen vormen vaker een 'VVE-koppel' om een doorgaande lijn in VVE voor doelgroepleerlingen te garanderen.

Scholing

VVE-programma's worden ideaal gesproken verzorgd door leerkrachten die daarin speciaal zijn geschoold.

Tabel 9. Welk deel van de leerkrachten van de groepen 1 en 2 is geschoold (in het bezit van een certificaat) in het VVE-programma dat ze in de groep uitvoeren?

	< 25% (n = 160)	25 – 50% (n = 119)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 338)
Geen	24%	11%	5%	16%
Enkele	9%	3%	5%	6%
Minder dan de helft	3%	2%	0%	2%
De helft	6%	4%	9%	6%
Meer dan de helft	7%	7%	3%	6%
Bijna allemaal	12%	13%	17%	13%
Allemaal	39%	61%	61%	51%

Op ongeveer de helft van de basisscholen die met een VVE-programma werken zijn alle groepsleerkrachten geschoold in het VVE-programma. Op de basisscholen met betrekkelijk veel vroegschoolse doelgroepleerlingen is de scholing beter op orde. Toch lijkt er op dit punt nog veel winst te behalen.

Extra personele inzet

De kwaliteit van VVE in de groepen 1 en 2 van het basisonderwijs is gebaat met extra personele inzet. Hiervan is bijvoorbeeld sprake als er naast een groepsleerkracht een onderwijsassistent op MBO4-niveau aanwezig is tijdens de uitvoering van het VVE-programma. Dan is er sprake van een zogeheten 'dubbele bezetting' op de groep.

Tabel 10. Is er bij de uitvoering van VVE in de onderbouw sprake van inzet van extra personeel (bijv. dubbele bezetting, assistent/intern begeleider/remedial teacher) (meerdere antwoorden mogelijk)

	< 25% (n = 163)	25 – 50% (n = 120)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 342)
Ja, in de vorm van onderwijsassistent(en)/ klassenassistent(en)/tutor	51%	76%	81%	65%
Ja, in de vorm van remedial teacher(s)/interne begeleider(s)	18%	16%	14%	16%
Ja, in de vorm van extra leerkracht(en)	19%	23%	36%	23%
Nee	32%	11%	5%	20%

Inzet van extra personeel bij de uitvoering van VVE komt vooral voor op basisscholen met betrekkelijk veel vroegschoolse doelgroepoerlingen. In de praktijk betekent dit dat er op de groep vooral met een onderwijsassistent/tutor wordt gewerkt.

Ouderbetrokkenheid

Het betrekken van ouders bij de ontwikkeling van hun kind is van groot belang voor de concrete ontwikkelingsstimulering. Meestal hebben VVE-programma's een oudercomponent met activiteiten waarmee de ouders bij de ontwikkeling van hun kind kunnen worden betrokken.

Tabel 11. Worden er vanuit het VVE-programma activiteiten aangeboden voor ouders om de ouderbetrokkenheid te vergroten?

	< 25% (n = 163)	25 – 50% (n = 120)	> 50% (n = 59)	Totaal (n = 342)
Ja	71%	83%	88%	78%
Nee, nog niet/wordt aan gewerkt	4%	3%	5%	4%
Nee	25%	14%	7%	18%

Een overgrote meerderheid van de basisscholen biedt vanuit het VVE-programma activiteiten aan voor ouders om de betrokkenheid bij de ontwikkelingsstimulering van hun kinderen te vergroten. Ook hier is sprake van een samenhang met het percentage vroegschoolse doelgroepoerlingen.

Tabel 12. Welk deel van de ouders, van wie de kinderen deelnemen aan het VVE-programma, doen mee aan deze ouderactiviteiten?

	< 25% (n = 108)	25 – 50% (n = 98)	> 50% (n = 52)	Totaal (n = 258)
Geen/weinig	11%	8%	12%	10%
Minder dan de helft	32%	33%	32%	33%
De helft	17%	22%	25%	21%
Meer dan de helft	19%	18%	23%	19%
(Bijna) Alle ouders	21%	18%	8%	17%

Lang niet alle ouders van vroegschoolse doelgroepoerlingen doen aan deze activiteiten mee. Ook op dit vlak valt er nog een wereld te winnen.

4. Opbrengsten

Van het basisonderwijs wordt steeds vaker gevraagd dat er meer ‘opbrengstgericht’ gewerkt moet worden. Inspanningen die betrekking hebben op het aanbieden en versterken van de vroegschoolse educatie zouden tot uitdrukking moeten komen in het verbeteren van de onderwijspositie van doelgroepleerlingen in groep 3. Meten is één kant van de zaak, minstens zo interessant is de vraag of de OAB-scholen ook concrete effecten waarnemen bij de kinderen die VVE krijgen.

Tabel 13. Ziet de school effecten van de inspanningen op VVE-gebied?

	< 25% (n = 151)	25 – 50% (n = 112)	> 50% (n = 56)	Totaal (n = 319)
Ja, vooral cognitief	34%	27%	34%	32%
Ja, vooral sociaal-emotioneel	4%	5%	2%	4%
Ja, zowel cognitief als sociaal-emotioneel	50%	59%	57%	54%
Nee	12%	9%	7%	10%

Vrijwel alle basisscholen die met een VVE-programma werken zien effecten bij de vroegschoolse doelgroepleerlingen, zowel op cognitief als sociaal-emotioneel gebied. Daarnaast is er ook een behoorlijk grote groep scholen die enkel effecten ziet op cognitief gebied.

Sardes, Ijsbrand Jepma, 9 december 2009